บทที่ 3
ระเบียบวิวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเลือกใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ มาสนับสนุนเพื่อเพิ่มความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นการวิจัยประเภทวิจัยเพื่อการพัฒนา(R&D) สาขา กลุ่มวิชาสังคมวิทยา และพัฒนาชุมชน โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยใช้พื้นที่ตำบลเชียรใหญ่เป็นพื้นที่ต้นแบบซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. <u>ระเบียบวิธีวิจัย</u>

1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) จากการรวบรวม สังเคราะห์และวิเคราะห์เอกสาร โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และบทความทางด้านการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีและพัฒนาเข้มแข็งยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการแก้ปัญหารายจ่ายในครัวเรือน

1.2 การเก็บรวมรวมข้อมูลภาคสนามการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีของประชาชนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การใช้เทคนิค SWOT กลุ่มและภาคีร่วมและการประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม และการใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ผู้ผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรในรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีพัฒนา และการเชื่อมโยงกับเครือข่าย

1.3 การสังเคราะห์ การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผลจากข้อมูลที่ได้รับมีทั้งการใช้แบบคุณภาพและการใช้สถิติวิเคราะห์ พร้อมทั้งการบรรยายประกอบตาราง แผนภูมิ และรูปภาพ

1.4 การนำเสนอผลการศึกษาฉบับสมบูรณ์ และจัดสัมมนาผลการเรียนรู้ของชุมชน นักวิจัย นักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบของวารสารและพื้นที่ต้นแบบ

2 <u>กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา</u>

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 ประชาชนประชาชนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชที่ประกอบอาชีพปลูกปาล์มน้ำมัน

2.2 สำนักงานพลังงานจังหวัดศรีธรรมราช

2.3 หน่วยงานในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีส่วนในสนับสนุนการประกอบอาชีพปลูกปาล์มน้ำมัน

2.4 องค์กรที่สนับสนุนที่เกี่ยวข้อง เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. อบจ.) จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

3. ขอบด้านเนื้อหา

ขอบด้านเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. เพื่อเพิ่มความรู้และการเตรียมความพร้อมของประชาชนที่ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

2. เพื่อค้นหารูปแบบในการพัฒนาการผลิตปาล์มน้ำมัน และแปรรูปแบบผลผลิตการผลิตเบื้องต้นโดยการใช้ภูมิปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีในชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และหน่วยงานอื่นๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีการสนับสนุนและการพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยี

ขั้นตอนการวิจัย

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นำมาสังเคราะห์ เพื่อสร้างเครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแนวทางสนทนา (discussion guideline) สำหรับแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ สร้างตามนิยามการปฏิบัติการ (พนมพร ขันธวิไชย , 2534) ส่วนคู่มือสนทนากลุ่ม และคู่มือการประชุมถอดบทเรียน จะสร้างขึ้นตามขอบข่ายการศึกษาพฤติกรรมกระบวนการที่เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเทคนิควิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อนำมาเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการถอดบทเรียน

การศึกษาเอกสาร เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างมากในการเตรียมการวิจัย การศึกษาค้นคว้าเอกสาร จึงทำโดยการตรวจสอบรายชื่อวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย และสืบค้นเอกสาร สิ่งพิมพ์ที่เป็นแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนวิจัย กำหนดทิศทางในการดำเนินการวิจัย เพื่อช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ

ชุมชน กระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาของคนในชุมชน กระบวนการยอมรับและพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจปรับเปลี่ยนอาชีพ

2. การศึกษาจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม

การศึกษาสภาพพื้นที่ เป็นวิธีการที่มีความสำคัญอย่างมากในการวิจัยครั้งนี้ โดยศึกษาลักษณะทางด้านกายภาพ เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ การใช้ที่ดินที่มีสภาพเป็นทุ่งนา ป่าพรุ ทุ่งนาร้าง สวนอ้อย มาเป็นสวนปาล์ม การจัดการน้ำในพื้นที่ที่มีภาวะน้ำแช่ขัง และน้ำท่วมในบางช่วง ปัญหาหนูที่เป็นศัตรูของปาล์ม ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและผลกระทบต่าง ๆ ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนชุมชน

การศึกษาลักษณะทางสังคม ของชุมชน กระบวนการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ กระบวนการการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการเกษตรที่ต่อเนื่อง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการของเกษตรกร

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นมา แล้วทดลองใช้ และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก) จนมีความแม่นตรงในประเด็นที่ต้องการ ดังนี้

การสำรวจ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบมีส่วนร่วม เป็นระยะ ๆ แล้วบันทึกภาพปรากฏการณ์ เหตุการณ์ที่น่าสนใจไว้

การสัมภาษณ์ลึก ได้สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรืออยู่ในเหตุการณ์ของปรากฏการณ์ โดยสนทนาสอบถามรายละเอียด และประเด็นเกี่ยวข้องทั้งหลายที่ผู้ตอบต้องการบอกหรืออธิบาย มีการนำเอาภาพปรากฏการณ์บางภาพให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อธิบายรายละเอียด โดยใช้แบบ

การสัมมนากลุ่ม ผู้ศึกษาได้เชิญผู้เกี่ยวข้อง มาสัมมนากลุ่มเป็นการวิเคราะห์ด้านลึกร่วมกัน หรือการสังเคราะห์ภาพรวมของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในบางครั้งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการเก็บข้อมูลที่มีประเด็นไม่ค่อยสอดคล้องซึ่งกันและกัน ประเด็นปัญหาร่วม และอาจจะนำภาพปรากฏการณ์ มาให้ที่ประชุมอธิบาย หรือสรุปประเด็น จนเกิดภาวะอิ่มตัวเชิงทฤษฎี

3. การถอดบทเรียนและสร้างรูปแบบการพัฒนา

การถอดบทเรียน เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด เป็นขั้นตอนที่ทั้งผู้วิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลัก ตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ (ผู้นำชุมชน นักวิชาการเกษตร นักวิชาการจากสถานีพัฒนาที่ดิน ผู้บริหารอบต.นักพัฒนาชุมชนฯ) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์มในพื้นที่เป้าหมาย ร่วมกันถอดบทเรียนกระบวนการพัฒนานวัตกรรมและร่วมกันสร้างรูปแบบการพัฒนานวัตกรรม

วิธีเก็บข้อมูล เป็นการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เดียว สัมภาษณ์กลุ่มแบบ ย้อนประสบการณ์ (Ex-post facto approach) การสนทนาเพื่อสัมภาษณ์ในบางครั้งจะใช้ภาพถ่ายเหตุการณ์ในอดีต หรือร่องรอยปรากฏการณ์ที่มีอยู่เช่นภาพเรือเก่า เครื่องมือหาปลา ที่สะท้อนกิจกรรมความร่วมมือ ความสัมพันธ์ ความผูกพันของคนในสังคม และสามารถเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพ การปรับเปลี่ยนอาชีพแต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังนี้

บริบท

สำรวจบริบท สังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ
สัมภาษณ์ปรากฏการณ์ย้อนหลัง
สัมภาษณ์ลึก สนทนากลุ่ม
} Context (บริบท)

การศึกษาบริบทชุมชน สังคม ศึกษาย้อนหลังถึงกระบวนการทางสังคมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องแรงงาน กิจกรรมการประกอบอาชีพ กิจกรรมประเพณี ที่เชื่อมโยงถึงการร่วมมือกันแก้ปัญหา ต่าง ๆร่วมกัน

ปัจจัยนำเข้า

สำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มปรากฏการณ์การเข้ามาของปาล์ม
ปัจจัยนวัตกรรมเชิงวิชาการการเกษตร
โครงการสนับสนุนการปลูกพืชพลังงาน
} Input ปัจจัยนำเข้า

การศึกษาปัจจัยนำเข้าเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกปาล์ม ได้ศึกษาจากปรากฏการณ์ในช่วงเวลาก่อนปลูกปาล์ม ด้วยการสัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์ย้อนหลัง สนทนาค้นหาเหตุผลที่แท้จริงเกี่ยวกับการค้นหาความรู้ กระบวนการเรียนรู้นวัตกรรมการปลูกปาล์ม

กระบวนการ

กระบวนการตัดสินใจยอมรับการปลูกปาล์ม
กระบวนการเตรียมการปลูก
กระบวนการเรียนรู้ปัญหาและแก้ปัญหา
} Process กระบวนการ

การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอนด้วยวิธีสัมภาษณ์ลึกและสัมภาษณ์กลุ่ม โดยให้ร่วมกันลำดับเหตุการณ์ขั้นตอนต่าง ๆ ในการเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ลักษณะการกระจายตัวของข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกปาล์ม กระบวนการรับรู้ข่าวสารที่นำไปสู่การตัดสินใจ เหตุผลในการเลือกรูปแบบกระบวนการดำเนินกิจกรรมสวนปาล์ม

ผลผลิต

รูปแบบการปลูกปาล์มแบบต่าง ๆ
ผลการประเมินการปลูกปาล์มแต่ละช่วงเวลา } Product/ output ผลผลิต
ผลผลิตและผลการประเมินสวนปาล์ม

การสัมภาษณ์เดี่ยวเชิงลึก โดยสอบถามถึงผลผลิตที่ได้รับในปีแรก และช่วงหลังปีแรก ว่าเป็นอย่างไร การประเมินผลการเจริญเติบโตของปาล์มในแต่ละช่วง และประเมินผลผลิตจาก รายรับรายจ่ายโดยประมาณ ความพึงพอใจในการทำสวนปาล์ม

กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการปลูกปาล์ม

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการตามแนวความคิดของ Rogers ที่มี 5 ขั้นตอนมาตรวจสอบ กระบวนการยอมรับนวัตกรรมการปลูกปาล์ม ด้วยการจัดสัมมนากลุ่มผู้ปลูกปาล์มจาก 3 หมู่บ้าน จำนวน 9 คน ตามแนวความคิดของ Rogers ดังนี้

1. **ขั้นความรู้** มีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมการอย่างไร การแพร่กระจายของ ข่าวสาร ปฏิกิริยาต่าง ๆ ของเกษตรกรต่อข่าวสารในแต่ละช่วงเวลา ของแต่ละกลุ่ม
2. **ขั้นจูงใจ** กระบวนการ ขั้นตอนที่มีปัจจัยดึงต่าง ๆ เข้ามา ปฏิกิริยาต่อการจูงใจใน รูปแบบต่าง ๆ
3. **การตัดสินใจ** การเรียนรู้สู่การตัดสินใจต้องผ่านขั้นตอนอย่างไรบ้าง
4. **ขั้นนำไปใช้** มีรูปแบบวิธีการเกี่ยวกับการนำไปใช้อย่างไร ภายใต้เงื่อนไขอะไร
5. **ขั้นยืนยัน** มีกระบวนการในการคิดตัดสินใจอย่างไร

การนำผลจากการดำเนินการมาประมวล สังเคราะห์ผลออกมาจัดระบบและสรุปเชิง วิชาการ เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากผลการปฏิบัติการ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ นำเอานวัตกรรม มาผสมผสานกับภูมิปัญญา

4. แนวทางและหลักการที่นำมาใช้ในการศึกษา

กระบวนการศึกษาตามรูปแบบซิปป์ หรือ CIPP Model มาเป็นโครงสร้างใน การศึกษากระบวนการดำเนินงานตามรูปแบบซิป เป็นการศึกษาขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน (พิสณุ ฟองศรี 2549) โดยกำหนดข้อมูลที่ต้องการรวบรวมถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำ ข้อมูลที่จัดเก็บมาแล้วนั้น มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ทำให้เกิดเป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์เพื่อ นำเสนอสำหรับใช้เป็นทางเลือกในการประกอบการตัดสินใจต่อไป

สตัฟเฟิลบีม **(Stufflebeam)** ได้กำหนดประเด็นที่ประเมินออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งเป็นที่มาของการกำหนดชื่อของรูปแบบการประเมินว่า รูปแบบ (CIPP Model) ที่มาจากอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของประเด็นที่จะประเมิน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินกิจกรรม เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหา และความเหมาะสมของกิจกรรม

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของความเพียงพอของทรัพยากร อาทิ จำนวนคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมและแผนของการดำเนินการ

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้ดำเนินการ ช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน

4. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นกับจุดประสงค์ของกิจกรรม รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือการปรับเปลี่ยนกิจกรรม

นอกจากนี้สตัฟเฟิลบีมได้นำเสนอประเภทของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับประเด็นที่ประเมินดังนี้

1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planning Decision) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินการ

2. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยนำเข้าที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงาน และขั้นตอนของการดำเนินการของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementing Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินประบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการเป็นไปตามแผนและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มากที่สุด

4. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ ล้มเลิก หรือปรับขยายโครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการประเมินตามรูปแบบซิปป์ มาเป็นแนวทางในการศึกษาตามขั้นตอนของซิปป์ โดยนำมาเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาจุดเชื่อมโยง

จากอดีตสู่ปรากฏการณ์ปัจจุบัน กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม การคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ การวางแผนป้องกันปัญหาและแนวโน้มทิศทางในอนาคต โดยเน้นกระบวนการรับเอานวัตกรรมมาพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพชุมชน

การศึกษาบริบทชุมชน กระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรม โดยการเก็บข้อมูลในชุมชนทั้งจากการสัมภาษณ์ สังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน การสังเกตผู้วิจัยสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมสังเกตการณ์คัดเลือกพันธุ์ปาล์มที่เกษตรกรเป้าหมายกำลังคัดเลือกซื้อมาอนุบาลอยู่ระยะหนึ่ง การร่วมปลูก การเก็บผลปาล์ม และการซื้อขายที่ลานเทรับซื้อปาล์ม นอกจากนี้ผู้วิจัยพยายามตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของปรากฏการณ์จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบจากการสนทนากลุ่ม มาจัดระบบหมวดหมู่ แล้ววิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงปัจจัยจากข้อมูลที่มีอยู่ สู่ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยและปรากฏการณ์นั้น ๆ จากนั้นจะนำแนวทางการวิเคราะห์และผลการวิเคราะห์มานำเสนอในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อจัดกระบวนการวิเคราะห์ซ้ำแบบมีส่วนร่วม ในการค้นหาองค์ความรู้จากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา

จากแนวคิดตามรูปแบบซิปป์มีความสอดคล้องกับแนวคิดของสเต็ก ซึ่งอธิบายกระบวนการรับเอานวัตกรรมมาใช้ โดยผ่านการคิด ไตร่ตรองอย่างรอบครอบ โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นกระบวนการและต้องใช้เวลา สถานการณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในกระบวนการรับและพัฒนานวัตกรรมด้วยการประเมินนวัตกรรมนั้น

สเต็ก Stake (1975) เสนอรูปแบบการประเมินที่เน้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรม และคุณค่าของโครงการ ตามการรับรู้ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นแบบประเมินที่ต้องการสารสนเทศของผู้สนใจใช้ผลการประเมิน โดยพยายามสะท้อนคุณค่าของการดำเนินงานตามทัศนะของผู้ที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่ายอย่างกว้างขวาง โดยใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) รวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต และสัมภาษณ์ตามธรรมชาติ โดยใช้นักสังเกตการณ์หลาย ๆ คน สังเกตกลุ่มผู้เกี่ยวข้องหลาย ๆ กลุ่ม เน้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ กระบวนการและผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาองค์ประกอบของการประเมินในรูปแบบสนองความต้องการสารสนเทศ

(Responsive Model) 3 ส่วนคือ

ภาพ แสดงวิธีการประเมินที่เน้นการบรรยายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบตามที่คาดหวัง

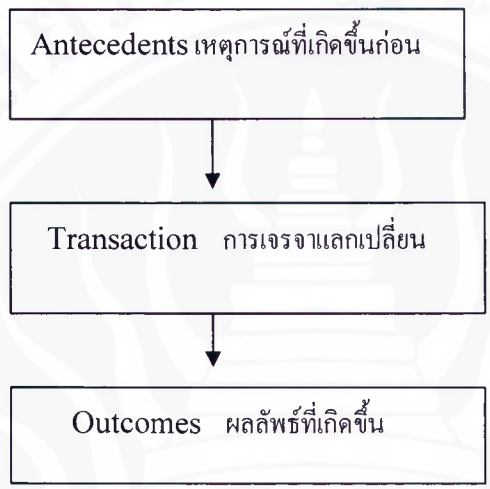

เป็นวิธีการประเมินที่เน้นการบรรยายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบตามที่คาดหวังและเกิดขึ้นจริง (Stake 1975) และตัดสินคุณค่าโดยการเปรียบเทียบกับมาตรฐานในทัศนะของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ส่วนการตัดสินคุณค่าสุดท้ายเป็นหน้าที่ของผู้ประเมินจะกำหนดเกณฑ์และชั่งน้ำหนักคุณค่าของฝ่ายต่าง ๆ ด้วยตนเอง

แนวความคิดของ สเต็ก ในการประเมิน

แนวความคิดของ Robert E. Stake นั้น คำนึงถึงความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกันของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับโครงการในการประเมินโครงการ ผู้เกี่ยวข้องคนหนึ่งอาจต้องการทราบเกี่ยวกับความแน่นอนและสอดคล้องในการวัด เพื่อการประเมินนั้น ๆ ในขณะที่ผู้เกี่ยวข้องคนอื่นอาจต้องการทราบทิศทางการดำเนินงานของโครงการหรือผู้ใช้ผลผลิตของโครงการอาจมีความต้องการอีกรูปหนึ่ง สำหรับนักวิจัยอาจต้องการสารสนเทศที่แตกต่างไปจากผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพราะการประเมินนั้นเพื่อที่จะรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของโครงการอย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

ดังนั้นการประเมินโครงการจึงต้องมีการบรรยายเกี่ยวกับโครงการอย่างละเอียดเพื่อให้ครอบคลุมถึงสารสนเทศที่จะตองสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อจะนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น จึงเสนอรูปแบบของการประเมินโครงการอย่างมีระบบ โดยการบรรยายและตัดสินคุณค่าเกี่ยวกับโครงการตามหลักการของโครงการนั้น ๆ การประเมินจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความต้องการให้ได้มากที่สุด ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. เป้าหมายหรือความคาดหวัง (Goals or Intents) เป้าหมายที่ครอบคลุมนโยบายทั้งหมด สำหรับการประเมินการศึกษาไม่ควรจะสนใจเป้าหมายเฉพาะในแง่พฤติกรรมของผู้เรียนเพียงอย่างเดียว ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ความคาดหวังนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1.1 สิ่งนำ (Antecedence) เป็นสภาพที่มีอยู่ก่อน ซึ่งอาจจะเกี่ยวพันกับผลของการเรียนการสอน

1.2 ปฏิบัติการ (Transactions) เป็นผลสำเร็จของการจัดกระทำงานเป็นองค์ประกอบของขบวนการเรียนการสอน

1.3 ผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นผลของโปรแกรมทางการศึกษา

2. สิ่งที่เป็นจริงหรือสังเกตได้ (Observations) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสภาพความเป็นจริง มีส่วนประกอบ 3 ส่วนเช่นกัน คือ สิ่งนำ ปฏิบัติการ และผลลัพธ์

ความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่เป็นจริง มิได้เป็นตัวชี้บ่งว่าข้อมูลที่เราได้มีความเที่ยงหรือความตรง แต่เป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ตั้งใจไว้ได้เกิดขึ้นจริงเท่านั้น

ในภาคการตัดสินคุณค่า เป็นส่วนที่จะตัดสินว่า โครงการประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด นักประเมินต้องพยายามศึกษาดูว่า มาตรฐานอะไรบ้างที่เหมาะสมในการที่จะนำมาเปรียบเทียบเพื่อช่วยในการตัดสินใจโดยทั่ว ๆ ไป เกณฑ์ที่ใช้มี 2 ชนิด คือ

1. เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criterion) เป็นเกณฑ์ที่เราตั้งไว้ อาจจะเกิดขึ้นก่อนโดยมีความเป็นอิสระจากพฤติกรรมของกลุ่ม

2. เกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative Criterion) เป็นเกณฑ์ที่ได้มาจากพฤติกรรมของกลุ่มถ้าผู้ประเมินไม่สามารถหามาตรฐานที่จะนำมาเปรียบเทียบได้ ก็ต้องพยายามหาโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบเพื่อช่วยในการตัดสินใจ แบบจำลองนี้มุ่งเน้นความสอดคล้องและความสมเหตุสมผลของเมตริกบรรยาย และเมตริกตัดสินคุณค่า สำหรับความสอดคล้องนั้น มี 2 ลักษณะ คือ

1. Contingence เป็นความสอดคล้องเชิงเหตุผล จะพิจารณาความสัมพันธ์ในแนวตั้งตาม ของสเต็ก

2. Congruence เป็นความสอดคล้องที่ปรากฏขึ้นจริง หรือเป็นความสอดคล้องในเชิงประจักษ์ (empirical) พิจารณาความสัมพันธ์ในแนวนอนตาม ของสเต็กข้อดีสำหรับรูปแบบของการประเมินของสเต็ก คือ เสนอวิธีการประเมินเป็นระบบ เพื่อจัดเตรียมข้อมูลเชิงบรรยายและตัดสินคุณค่า มีมาตรฐานในการประเมินปรากฏชัดเจน แต่มีข้อจำกัดคือ เซลล์บางเซลล์ของเมตรตริกมีความคาบเกี่ยวกัน และความแตกต่างระหว่างเซลล์ไม่ชัดเจน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งภายในโครงการได้

แนวทางตามรูปแบบซิปป์ และแนวคิดของสเต็ก สามารถนำมาใช้ในการวางแผนเก็บข้อมูล จัดระบบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลพร้อม ๆ กับตรวจสอบข้อมูลกับเหตุการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับกระบวนการยอมรับและพัฒนานวัตกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

โรเจอร์สได้วิเคราะห์กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (adoption process) ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตของบุคคล (Rogers : 1971) ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตระหนัก (Awareness Stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมโดยได้รับสารเกี่ยวกับนวัตกรรมจากช่องสาร แต่ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับนัวกรรม

2. ขั้นสนใจ (Interest Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีการสนใจเกี่ยวกับนวัตกรรมและพยายามแสวงหาสารเกี่ยวกับนวัตกรรมชนิดนั้นๆ จากช่องสารและแหล่งสารรูปแบบต่างๆ

3. ขั้นการประเมิน (Evaluation Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีการพัฒนาทัศนคติต่อนวัตกรรมซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาจากสภาพการณ์ปัจจุบันและการที่จะนำนวัตกรรมไปใช้ในอนาคต

4. ขั้นทดลอง (Trial Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีการนำนวัตกรรมมาทดลองใช้เพื่อศึกษาผลที่จะเกิดขึ้น ถ้าทดลองใช้แล้วเกิดผลดีก็จะนำไปสู่ขั้นต่อไป

5. ขั้นการยอมรับ (Adoption Stage) บุคคลมีการยอมรับนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่และถาวรต่อไป ในระหว่างการนำไปใช้บุคคลต้องมีการรับสารเพื่อนำมาปรับปรุงนวัตกรรมให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

จากแนวคิดของโรเจอร์ส ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการสังเกต และสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ประชากรเป้าหมายเกี่ยวกับกระบวนการในการรับนวัตกรรม และกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการปลูกปาล์มน้ำมัน

ภาพ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

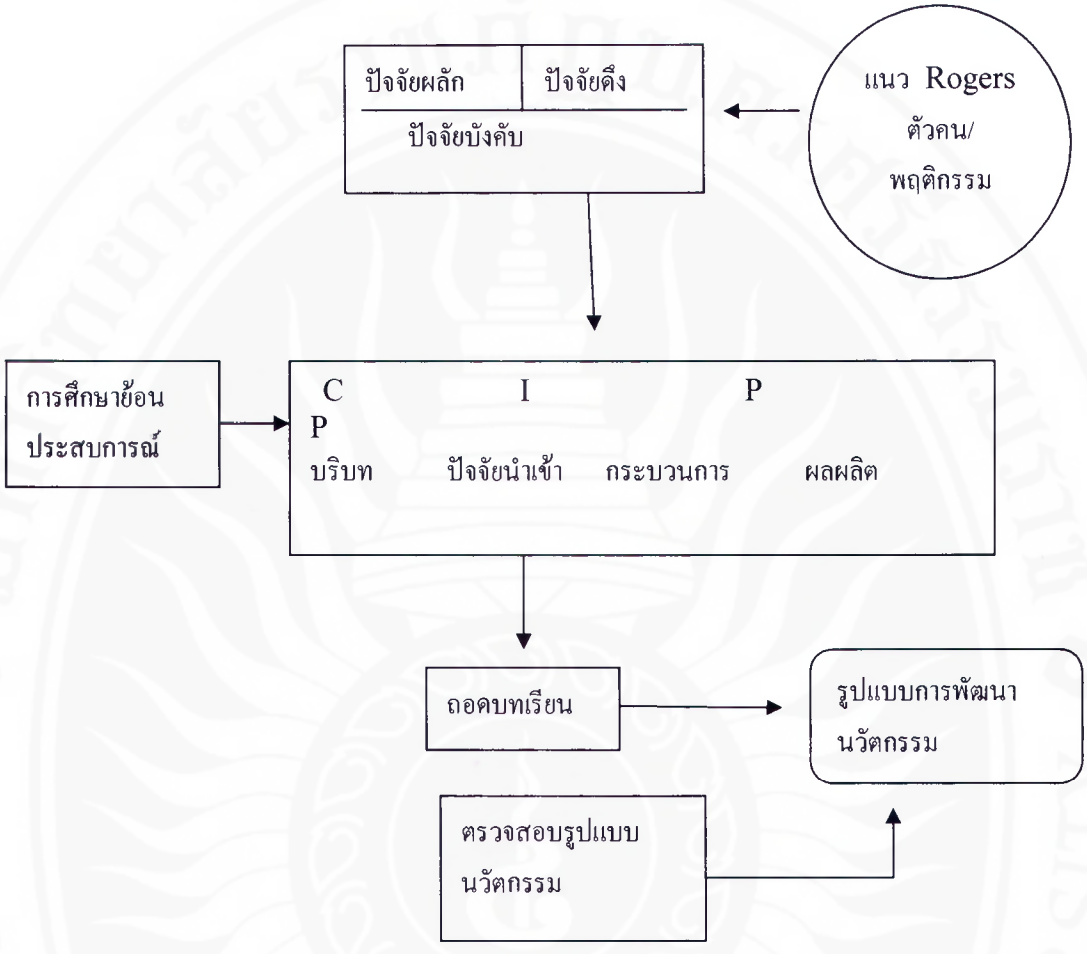

5. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่ม ตามแนวรูปแบบซิปป์ สเต็ก และแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการนวัตกรรมของ Roger ขึ้นมา แล้วนำไปทดสอบใช้เครื่องมือกับเกษตรกรตำบลปากแพรก อำเภอปากพนัง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นได้นำมาปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญทดสอบและตรวจสอบอีกครั้ง (ตัวอย่างเครื่องมือมีรายละเอียดในภาคผนวก)

เครื่องมือการเก็บข้อมูล

1.การสังเกตปรากฏการณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปสังเกตปรากฏการณ์ด้วยตนเอง และถ่ายรูปเป็นหลักฐาน และใช้แบบบันทึกปรากฏการณ์ โดยขอให้เกษตรกรที่อยู่ในเหตุการณ์เขียนบันทึก หรือเล่ารายละเอียดของปรากฏการณ์แล้วลงในบันทึกปรากฏการณ์ด้วยวิธีศึกษาย้อนประสบการณ์

2.การสัมภาษณ์ลึกรายบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่ม โดยสอบถามผู้มีประสบการณ์ปลูกปาล์มในพื้นที่นาข้าว มากกว่า 2 รุ่น ในตำบลปากแพรก ได้แก่ นายองอาจ ศักดิ์เกิด นายถมยา สดศรี นายภิรมย์ ชูทอง นายขนอม วิวิชพันธ์ หลังจากสัมภาษ์ลึกแล้ว เว้นช่วง 7 วัน ได้เชิญบุคคลดังกล่าวมาสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อสังเคราะห์ภาพรวมร่วมกัน และนำมาเป็นแนวในการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจอีกครั้งก่อนไปใช้จริง

3.การสัมมนาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้สร้างร่างแนวการสัมมนาวิเคราะห์ขึ้นมา แล้วทดลองใช้เครื่องมือ ที่อบต.ปากแพรก อำเภอปากพนัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เปลี่ยนนาข้าวมาเป็นสวนปาล์ม ผลการสัมมนาพบว่ามีปัญหาเรื่องหนูนาออกมากินหัวปาล์ม ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งแต่ละคนมีเทคนิควิธีในการแก้ไขปัญหา และได้นำแนเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแนะนำ ก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

การจัดกลุ่มสนทนา หรือสัมมนาวิเคราะห์ (Focus group Discussion) เป็นวิธีการศึกษาวิจัยแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ที่ศึกษาจะทราบถึงทัศนคติและพฤติกรรมของลูกค้าที่เชื่อถือได้ โดยเชิญผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่เป็นเกษตรกรที่มีประสบการณ์การปลูกปาล์มมาหลายรุ่น นักวิชาการเกษตรประมาณ 6-12 คน มาสนทนาในประเด็นเกี่ยวกับนวัตกรรม การคัดเลือกพันธ์แปลงปลูก การปราบหนู การดูแลสวนปาล์ม การเก็บเกี่ยวและการขายผลผลิต โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาเพื่อเป็นการชักจูงให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นการสนทนาได้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งอย่างเปิดเผยและสบายใจ ในการสนทนากลุ่ม เป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนเองออกมา ความคิดเห็นของผู้ร่วมสนทนาอาจจะไปกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาคนอื่น ๆ ได้แสดงความคิดเห็นหรือเกิดมีข้อซักถาม หรือมีการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การสนทนานั้นมีการสนทนาในระดับลึกในแต่ละประเด็น การจัดกลุ่มสนทนาจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในสิ่งที่ผู้วิจัยไม่สามารถได้มาด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลหรือแบบสอบถาม กลุ่มสนทนานั้นมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1) การเตรียมจัดกลุ่มสนทนา
2) การจัดกลุ่มสนทนา
3) การเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์

แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่กลุ่มเป้าหมาย

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีโดยใช้พื้นที่ตำบลเชียรใหญ่เป็นพื้นที่ต้นแบบในการศึกษาเบื้องต้น

และขยายให้กับหน่วยงานและภาคีร่วมโดยใช้กระบวนการอบรมและการถ่ายโดยองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสารและการจัดอบรม

ปัจจัยที่เอื้อต่อการวิจัย

1. ภาคีร่วมในการดำเนินงานวิจัยมีการถ่ายทอดกระบวรการในการศึกษาและการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแก้ปัญหาการด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยี

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นที่ปรึกษาให้กับนักวิจัย และเป็นภาคีร่วมในการดำเนินงานวิจัยมีการถ่ายทอดและการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแก้ปัญหาการด้านกระบวนการพัฒนาศักยภาพการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรรูปแบบภูมิ ปัญญานวัตกรรมและเทคโนโลยีในขณะที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มียุทธศาสตร์เพื่อร่วมกับชุมชนหน่วยงานในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นทุนเดิมและต้องการให้เห็นชุมชนและสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการในหลักวิธีการอยู่แล้ว